

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

«Сучасні проблеми конституційного права України»

**обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми другого (магістерського)
рівня вищої освіти**

08 Право 081 Право

за темою —

**Сучасні проблеми закріплення і захисту конституційного ладу
України**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 (протокол від 18.08.2023 № 8).

Розробник: професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Коломієць Ю. М.

Рецензенти:

1. Декан юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, д.ю.н., професор Серьогін В. О.
2. Завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Салманова О. Ю.

План лекції

1. Поняття та елементи конституційного ладу. Засади конституційного ладу.
2. Конституційне закріплення політичної системи на сучасному етапі державотворення.
3. Економічні, соціальні і духовні аспекти засад конституційного ладу України.
4. Захист конституційного ладу України в умовах воєнного стану.

Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Актуальні проблеми конституційного права України: Підручник / За заг. ред. проф. Олійника А. Ю. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.
3. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
4. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
6. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
7. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
8. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.
9. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 205–213.
2. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 21–25.
3. Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 22 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 132–133.
4. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf

5. Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 107–112.

6. Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53.

7. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3 (43). С. 262–266.

8. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (71). С. 205–215.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua>

Текст лекції

1. Поняття та елементи конституційного ладу. Засади конституційного ладу.

Право, в тому числі й конституційне, може тільки закріплювати суспільний лад чи певним чином впливати на його розвиток, але жодним чином не може змінити його сутнісних рис, так само як і законів суспільного розвитку, що лежать в його основі. Тому предметом конституційного права є не сам суспільний лад, а його «юридична оболонка» – конституційний лад.

Суспільний лад у конституційній формі закріплення називається *конституційним ладом*. Іншими словами, *конституційний лад* – це форма (спосіб) організації держави, що забезпечує підпорядкування її праву й характеризує її як конституційну державу.

Структура суспільного ладу складається з чотирьох основних підсистем, котрі являють собою відносно самостійні, але взаємно пов'язані системи відносин у відповідних сферах життя суспільства. Такими підсистемами є:

а) економічна система; б) політична система; в) соціальна система; г) духовно-культурна система.

Умови існування конституційного ладу: 1) у державі має існувати юридична конституція (незалежно від її форми, способу прийняття тощо); 2) конституція має визначати чіткі межі владної діяльності держави і гарантувати додержання загальновизнаних прав і свобод людини; 3) конституція має втілюватися в життя, тобто бути реальною.

Засади конституційного ладу – це система фундаментальних політико-правових принципів, що визначають характер взаємовідносин між особою, громадянським суспільством і державою.

Засади конституційного ладу становлять наступні принципи: принцип народного суверенітету; принцип державного суверенітету; принцип найвищої соціальної цінності людини; принцип республіканізму (республіканської форми правління); принцип демократизму; принцип соціальної держави; принцип правової держави; принцип поділу влади; принцип визнання й гарантування місцевого самоврядування; принцип верховенства права; принцип законності; принцип гласності; принцип визнання міжнародно-правових стандартів; принцип рівноправності. Проте можуть бути й інші засади, наприклад принцип світської держави (Туреччина) або навпаки принцип релігійної держави (Іран).

2. Конституційне закріплення політичної системи на сучасному етапі державотворення

Політична система – це цілісна й упорядкована сукупність державних і недержавних інститутів, відносин і принципів, що покладені в основу політичного життя конкретної країни і беруть участь у ньому. Функціональний аналіз політичної системи, тобто дослідження принципів і норм, що лежать в основі утворення, діяльності і взаємовідносин названих структур, розкриває особливості політичного режиму країни. І структурна, і функціональна сторони політичної системи більшою чи меншою мірою регулюються нормами конституційного права. Політична система кожної конкретної країни визначається соціальним ладом суспільства, формою правління і характером політичного режиму. Це доволі гнучка субстанція, здатна або формувати суспільство, згуртоване єдністю інтересів, держави і народу (Швейцарія), або тільки спричиняти і поглиблювати конфлікти між ними (Ірак, КНДР).

Існує кілька різновидів класифікацій політичних систем, серед яких найбільш поширеним є поділ політичних систем за політичним режимом (демократичний, авторитарний, тоталітарний).

У *демократичних системах* основним структурним принципом є плюралізм, а функціональним – рольова автономія. Тут присутня багатопартійність (нерідко партій налічується більше сотні, а в Японії з урахуванням найдрібніших – за тисячу), причому дозволяються партії політичної опозиції (у конституції Чехії, наприклад, закріплено принцип змагань), визнається розподіл влади (згідно з принципами стримувань та противаг та взаємодії гілок влади); діє кілька центрів прийняття рішень; визнається право прийняття рішень більшістю та охорона прав меншості, здійснюються основні права і свободи людини та громадянина; проголошений та реалізується принцип юридичної рівності; визнані та здійснюються ідеї демократичної, соціальної, правової, світської держави та законності, наявний політичний плюралізм; метод виборності є вирішальним у процесі формування керівництва держави та різних політичних об'єднань;

головними методами вирішення конфліктів є компроміс та консенсус. Ліберально-демократичний режим існує в країнах, що знаходяться на стадії переходу від тоталітаризму й авторитаризму до демократії. Йому притаманні риси як демократичної, так і недемократичного режимів, що існують, наприклад, у Камбоджі та ПАР. Так, у Конституції Камбоджі зафіксовано, що «Королівство Камбоджа здійснює політику ліберальної демократії і плюралізму» (ст. 51).

Більшість сучасних конституцій включають в конституційну формулу держави такі найважливіші поняття як: правова, соціальна, світська держава, народний і державний суверенітет. Наприклад, Основний закон Німеччини, характеризуючи ФРН як правову державу, встановлює у ст. 1 обов'язковість закріплених у Конституції основних прав і свобод для законодавчої влади і правосуддя. Основні права є безпосередньо діючим правом. Конституція Франції встановила основний принцип республіки: «Правління народу з волі народу і для народу».

За *авторитарної політичної системи* принципи плюралізму та рольової автономії відіграють мінімальну роль та поширюються лише на невелику частину суспільства. Офіційної однопартійності не має, але дозволена діяльність лише певних політичних партій та організацій. Дозволені партії – це не політична опозиція, а керівні та лояльні проурядові партії.

В умовах такої політичної системи існують лише незначні елементи демократії в текстах конституцій. *Це – практично замкнута, напівзакрита система.* Вибори, в цьому випадку, виконують скоріше роль прикриття фактичної призначуваності персонального складу виборних органів (Єгипет, Зімбабве, Сирія).

У *тоталітарній політичній системі* ліквідується навіть обмежений плюралізм, не існує рольової автономії ланок політичної системи. Для неї є характерним «одержавлення» однієї або декількох політичних партій, домінуюча роль держави в інституціональній підсистемі, всеохоплюючий владний контроль над усіма сферами суспільства, політичні вибори мають формальний характер (Північна Корея). У деяких країнах з релігійно-тоталітарною або тоталітарно-племінною системою партії забороняються взагалі (Кувейт, ОАЕ, Свазіленд та інші).

У тоталітарній політичній системі відбувається політизація всіх сфер життя – невиконання плану виробництва, розлади у сім'ї, знайомство з несанкціонованими владою джерелами інформації, ставлять людину поза законів цієї системи.

Україна відповідно до ст. 1 Конституції є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Саме Український народ має виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні. Це право не може бути узурповано державою, її органами або посадовими особами. Конституційний Суд України дійшов

висновку, що узурпація державної влади означає неконституційне або незаконне її захоплення органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями тощо.

Крім того, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства України. Саме в такий спосіб здійснюється народний суверенітет щодо поширення юрисдикції міжнародних судових органів на територію України (за умови, що положення їх статутів не суперечать Конституції України).

На думку Конституційного Суду України, положення частини третьої статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади може реалізовувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі.

3. Економічні, соціальні і духовні аспекти засад конституційного ладу України.

Економічна система представляє собою сукупність відносин, що визначають спосіб виробництва матеріального життя суспільства; до неї належать відносини власності та такі, що виникають на їх основі відносини щодо виробництва, обміну, виробничого розподілу та споживання матеріальних і духовних благ. Характерною рисою суспільної системи зарубіжних країн є плюралізм форм власності, яка має два різновиди: приватна і публічна. Вичерпний перелік форм власності, їх співвідношення, гарантування прав власності, як правило, знаходить свій вияв у основному законі держави. Наразі переважаючою формою власності є приватна (лат. *privatus*): приватна трудова власність, власність кооперативів, акціонерних товариств (фірм, компаній, корпорацій), транснаціональних корпорацій. Публічна (лат. *publicus* – суспільний) власність своїм суб'єктом може мати державу, суб'єкт федерації, місто, громаду, політичну партію, церкву тощо. Приватна власність може мати як індивідуальний, так і колективний характер, а суб'єктом права цієї форми власності може виступати будь-яка фізична чи юридична особа. До згаданого вище варто додати, що за сучасних умов приватна власність дедалі частіше виступає не в індивідуальній, а в різноманітних асоційованих формах — колективній, акціонерній.

Не менше значення має конституційне регулювання державою ринку та місце в ньому державного сектора. Якщо в США втручання держави у ринкові процеси мініміалізовано, а державний сектор складає не значну частину економічного потенціалу держави, то в європейських країнах вплив держави на економічні процеси значно більший, зокрема завдяки наявності значної частки державного сектору (Франція, Греція, Фінляндія тощо). Провідну роль державний сектор відіграє в економіці соціалістичних країн (КНР, КНДР, Куба, В'єтнам), що закріплено на найвищому – конституційному – рівні правового регулювання.

Економічні відносини в Україні ґрунтуються на засадах економічного плюралізму (ст. 15 Конституції України). Економічна багатоманітність передбачає можливість рівноправного існування різних форм власності та господарювання, однакову їх підтримку з боку держави.

Конституція України передбачає право на існування власності Українського народу, державної, комунальної, приватної, інтелектуальної власності. Так, ст. 13 Конституції України проголошує, що «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Згідно зі ст. 41 Конституції України, «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом» і є непорушним. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Стаття 42 Конституції України проголошує, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом... Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом».

Отже, Конституція України 1996 р. заклала основи побудови соціально орієнтованої моделі економіки. Зараз держава не може встановлювати планові завдання в економічній сфері, встановлювати ціни, безпосередньо керувати сільським господарством. Разом із тим держава може реалізовувати окремі елементи державного планування (координування) економічних процесів:

1) виключно законами встановлюється: бюджет, бюджетна система, система оподаткувань, види податків і зборів, засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків, статус національної валюти (п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України);

2) держава може приймати важливі для економічної системи підзаконні нормативні акти (Програма діяльності Кабінету Міністрів України (ч. 4 ст. 114 Конституції України), загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, які приймаються Кабінетом Міністрів України (п. 4 ст. 116 Конституції України).

Це відповідає світовому досвіду конституційного регулювання економічних процесів у демократичних державах.

Особливу роль в Україні відіграють соціальні відносини. Адже плюралізм форм власності передбачає досить яскраву соціальну структуру суспільства будь-якої країни. Важливою складовою частиною

функціонування суспільного ладу будь-якої країни є її **соціальна система**, під якою розуміють *єдність соціальних спільностей, об'єднань (організацій), тобто соціальну структуру суспільства та відносин між ними*: відносин різних соціальних груп, праці та капіталу, міста і села, виробників і споживачів, різними етнічними групами тощо.

У конституційному праві зарубіжних країн можна знайти норми, які стосуються обох частин соціальної структури суспільства і регулюванню відносин між соціальними спільностями. Звичайно, в різних країнах це робиться в неоднаковому обсязі, а відповідні норми містять іноді не тільки неоднаковий, але й протилежний зміст.

Принцип соціальної держави знайшов своє закріплення у ст. 1 Конституції України. Він означає спрямованість державної політики на першочергове задоволення соціальних потреб громадян. Держава функціонує для людини, а не навпаки.

Обов'язками соціальної держави, згідно з Конституцією та чинним законодавством України є: забезпечення соціальної спрямованості економіки; охорона праці і встановлення гарантованого мінімуму оплати праці; охорона здоров'я людей; забезпечення підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; розвиток системи соціальних служб, які забезпечують соціальний захист громадян; встановлення пенсій, інших видів соціальних виплат і допомог.

Важливе значення в усвідомленні принципу соціальної держави мають рішення Конституційного Суду України з приводу захисту соціальних прав. Варто відзначити, що останнім часом Суд зайняв більш ліберальну позицію у питанні обов'язковості соціальних зобов'язань.

Так, у Рішеннях від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 Суд зауважив, що «передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання або усунення реальних загроз економічній безпеці України». У Рішенні від 22 травня 2018 р. № 5-рп/2018 Суд пішов ще далі у справі наповнення змістом права українських громадян на соціальний захист, гарантований ст. 46 Конституції України, й наголосив на тому, що держава виходячи з існуючих фінансово-економічних можливостей має право вирішувати соціальні питання на власний розсуд. Тобто у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації, виникнення умов воєнного або надзвичайного стану, необхідності забезпечення національної безпеки України, модернізації системи соціального захисту тощо держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства. Проте держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо

пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю.

Водночас слід враховувати, що відповідно до ст. 22 Конституції України, конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. У такий спосіб не допускається звуження й соціальних прав громадян, а рівень соціальних пільг та інших виплат має відповідати встановленим стандартам.

Сфера культурно-духовних суспільних відносин регулюється конституційним правом більш лаконічно у порівнянні з іншими підсистемами суспільного ладу. Це й зрозуміло: адже йдеться по суті про внутрішній світ людини. Лише тоталітарні режими претендують на повний контроль і над цією сферою життя суспільства.

У демократичному ж суспільстві людина самоцінна і автономна, її внутрішній світ належить йому одному. Завдання держави і права, насамперед, конституційного, зводиться тут до того, щоб забезпечити найкращі умови для духовно-культурного розвитку людини як особистості. Наприклад, відповідно до ст. 6 Конституції Польська Республіка створює умови для загального і рівного доступу до багатств культури, яка є джерелом самобутності польської нації, її існування і розвитку.

Правова держава, не втручаючись у внутрішній світ людини, забезпечує дотримання конституційних принципів, які дають можливість кожній людині користуватися духовно-культурними благами. Так, закріплюючи статус української мови як державної, Конституція України (ст. 10) одночасно гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Важливим елементом духовно-культурної сфери, основою розвитку всієї системи духовно-культурних відносин є освіта. Стаття 53 Конституції України гарантує кожній людині право на освіту. Доступність освіти забезпечується її фінансуванням із державного та місцевих бюджетів. У сучасному демократичному суспільстві функціонує такий важливий інститут духовно-культурної сфери, як релігія. Згідно з Конституцією України (ст. 35) кожна людина має право на свободу світогляду і віросповідання.

За кордоном існують різні, часто прямо протилежні підходи до правового регулювання духовно-культурної сфери. Так, в Німеччині, ми спостерігаємо ліберальну систему з мінімально необхідним керівництвом публічних властей. Приклад протилежного підходу до освіти дає Конституція Куби, яку варто процитувати, незважаючи на великий обсяг відповідного тексту. Так, у ст. 38, зокрема, сказано:

«Держава направляє, розвиває і заохочує освіту, культуру та науку у всіх їхніх проявах...».

Аналогічний підхід спостерігається у Конституції України. Стаття 53 Основного Закону гарантує кожній людині право на освіту. Доступність освіти забезпечується її фінансуванням із державного та місцевих бюджетів.

До числа положень щодо духовного життя суспільства, які регулюються конституціями демократичних держав, можуть бути віднесені норми про *ідеологічний і політичний плюралізм* і відповідне йому проголошення різних прав і свобод людини в галузі духовного життя (свободи висловлювання думок, свободи освіти, свободи наукової, художньої та іншої творчої діяльності, свободи релігії та атеїзму та ін.).

Основна мета конституційного регулювання духовною сферою полягає у створенні умов для всебічного розвитку творчого, освітнього, наукового, культурного потенціалу кожної особистості й суспільства загалом, послідовної інтелектуалізації суспільства як основного резерву його прогресу, збагачення й піднесення духовності.

4. Захист конституційного ладу України в умовах воєнного стану.

Екстраординарним, винятковим засобом захисту конституційного ладу можна вважати правовий режим надзвичайного та воєнного стану, який може бути введений в Україні або в окремих її місцевостях Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України.

Згідно із Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р., *надзвичайний стан* – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

Гарантувати конституційний лад означає, зокрема, здійснювати його захист через подолання негативних проявів у сфері політики, економіки, соціального та духовного життя суспільства. При цьому слід пам'ятати, що сьогодні конституційний лад нашої держави опинився під загрозою. Порушення росією суверенітету і територіальної цілісності України, збройна агресія проти неї спричинила посягання на ту державно-правову та соціальну дійсність, в основі якої лежать постулати громадянського суспільства та демократичної правової держави. З огляду на це, особливої уваги заслуговує Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р., який визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Відтак, **воєнний стан** – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

На територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції України та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадського порядку та безпеки, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України подає Рада національної безпеки і оборони України. У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через медіа або оприлюдненню в інший спосіб.

Широкомасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року призвело до руйнації мирного ритму життя в українському суспільстві. Під загрозою знищення опинились не лише сама людина, але й її права і свободи, загалом усі базові цінності, закріплені в Конституції України. З метою відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (далі – Указ) було введено воєнний стан.

У цій ситуації виняткова роль у забезпечення стабільності і непорушності конституційного ладу та його засад належить Збройним Силам України, Службі безпеки України, Національній гвардії України та іншим воєнізованим формуванням. В Україні, так само як і в інших країнах, саме на ці озброєні формування покладено завдання щодо забезпечення (охорони, захисту, відновлення) конституційного ладу та його засад. При цьому, відвернення зовнішніх загроз традиційно покладається на збройні сили держави і частково на органи державної (національної) безпеки (точніше на підрозділи розвідки), у той час як гарантування внутрішньої стабільності конституційного ладу є прерогативою національної гвардії (жандармерії, внутрішніх військ, карабінерів), поліції та частково органів державної (національної) безпеки (а саме контррозвідки).

Збройна агресія росії проти України пов'язана з посяганням не лише на суверенітет і територіальну цілісність нашої держави, а й на права і свободи кожного українця. І хоча відправною точкою конфлікту стало 19 лютого 2014 року, коли рф дозволила собі незаконно привласнити територію України – Кримський півострів, а пізніше частину Донецької та Луганської областей, утворивши там Донецьку та Луганську народні республіки, масштаби порушень прав і свобод людини в результаті війни вражають. Тим не менш, збереження життя людини, гарантування реалізації її основних прав і свобод навіть в умовах війни, повинно забезпечуватись відповідно до міжнародних актів і національного законодавства.

Моніторинговою місією ООН з прав людини від початку збройної агресії рф було зафіксовано порушення по відношенню до цивільного населення України: незаконне та свавільне затримання цивільних осіб, сексуальне насильство, катування, відмова у наданні безоплатної допомоги, позбавлення права листування, позасудові страти українських солдатів, викрадення, публічне приниження та жорстокість, грабежі. Цей список можна ще довго продовжувати, та навіть цих випадків достатньо, щоб зрозуміти, наскільки жорстоко російська влада відноситься до цивільного населення України, та як «руський мір» перетворює раніше процвітаючі краї в пекло. Але кожен, хто вчинив злочин на території України і проти населення України, має бути покараний. Вважаємо, що ухвалення Верховною Радою України рішення про повернення військової прокуратури – важливий крок для досягнення цієї мети.